

Ocene in poročila

Ivan Rihtarič: Okraj Ljutomer 1945–1950. Upravno-politična in gospodarska skica. Pretetinec: Letis, 2020, 172 strani.

Dr. Ivan Rihtarič, zgodovinar in umetnostni zgodovinar, je avtor več znanstvenih monografij in znanstvenih ter strokovnih člankov. Njegovo področje raziskovanja je zlasti prva polovica 20. stoletja na območju Spodnje Štajerske, Ljutomera in Gornje Radgone.

V knjigi *Okraj Ljutomer 1945–1950*, izdani leta 2020, podaja pregled dogajanja na upravno-političnem in gospodarskem področju znotraj ljutomerskega okraja. Sam knjigo v podnaslovu imenuje skica, kar nakazuje, da gre za oris glavnega splošnega dogajanja v prvih letih po drugi svetovni vojni. 171 strani obsegajoče besedilo je razdeljeno na 11 večjih vsebinskih sklopov. V njih se avtor dotika upravne razdelitve ljutomerskega okraja, popisa prebivalstva, postopkov uveljavljanja vojne škode, dogajanja in režimskih smernic v zvezi z izvedbami volitev, predstavi delovanje okrajnega komiteja Komunistične partije Slovenije (KPS), stanje v kmetijstvu in ukrepe oblasti na tem območju, dogajanje v zadružništvu in razvoj neagrarnega gospodarstva, poda pregled nekaterih tedanjih cen in plač, predstavi časopis *Ljudski glas* in stanje na področju sodne veje oblasti.

Besedilo knjige je bilo oblikovano predvsem na podlagi še neobjavljenega arhivskega gradiva Okrajnega komiteja KPS Ljutomer, zlasti zapisnikov njegovih sej iz časa 1945–1952. Gradivo hrani Pokrajinski arhiv Maribor (PAM). Veliko podatkov je avtor črpal tudi iz uradnih listov, v glavnem glede zadružništva, cen in plač ter dogajanja na kmetijskem področju. Kot vir je uporabil tudi časopis *Ljudski glas* (s podnaslovom *Glasilo obmurskih okrajev*), ki je izhajal od februarja 1949 dalje kot tednik. V besedilo je vključenih tudi veliko preglednic.

Citati iz sejnih zapisnikov okrajnega komiteja KPS in *Ljudskega glasa* dajejo knjigi še posebno vrednost, saj lahko bralec skozi njih neposredno začuti duh časa, retoriko tedanjih oblastnikov, njihovo obravnavanje posameznih družbenih slojev in glavne značilnosti medčloveških odnosov med vzpostavljanjem komunističnega režima in socialističnega gospodarstva. Tako je npr. v zvezi z odporom ljudi ob določitvi meje med Slovenijo in Hrvaško pri Štrigovi moč prebrati o »vzbujanju šovinističnega sovraštva«

oziroma »rušenju ugleda ljudske moči«, pri volitvah pa o »nemčurjih«, »reakciji« in »zanesljivih posameznikih«, ki bodo »pazili na to«, kdo bo »metal kroglico v tretjo skrinjo« (tj. protirežimsko volilno skrinjico). V zvezi z dogajanjem v kmetijstvu in zadrugah lahko beremo o zadružnikih, ki so se »vrinili v zadrugo, da bi se pod njeno zaščito zavarovali pred davki, odkupi in drugimi dajatvami«, o tem, da so nekateri kmetje »državi oddali mršave svinje in govedo, lepšo in rejeno živino pa so si obdržali zase«, in sklep, da je potrebno »odpraviti ostanke izkoriščanja, ki se še vedno čuti v odnosu kmetov do svojih hlapcev, dekel, pastirjev in sličnih delavcev«. V zvezi z neagrarnim gospodarstvom se pojavljajo izrazi, kot sta »gospodarska sabotaža«, »špekulanti« ipd. Kar se tiče odnosa oblastnikov do različnih družbenih slojev, je okrajni komite KPS recimo podal smernice, naj se za udarniško delo »ne nagrajuje mladino iz malomeščanskih vrst, katera ima največ časa za udarniško delo, ampak

mladino iz delavskih in kmečkih vrst«. Novembra 1945 so na seji komiteja ugotavljali, da je »v glavnem /.../ šla vsa protinarodna politika skozi spovednico ter potom duhovščine«. Nasploh je komunistična stranka pogosto priporočala izvajanje političnih sestankov in zborovanj, da bi tako uspeli »mobilizirati množice, da bodo razkrinkavale posamezne duhovnike«. Zanimivo je tudi poročanje komiteja o tem, kako so se kulturne prireditve v okraju »izrodile /.../ s plesi, pijančevanjem in nemoralnim življenjem« in da morajo prireditve zato odslej potekati »pod najstrožjo kontrolo OF in njenih množičnih organizacij«.

Poglavje o popisu prebivalstva iz leta 1948 podaja tabelaričen pregled števila ljudi posameznega kraja znotraj okraja (tudi ločeno po spolu) in števila gospodinjstev. Okraj je takrat štel dobrih 28.000 ljudi, od tega je bilo žensk skoraj 54 odstotkov. To poglavje bi lahko bilo še bolj zanimivo, če bi avtor napravil primerjavo s predhodnim popisom prebivalstva (iz leta 1931). Postopek uveljavljanja vojne škode je v knjigi predstavljen le na splošno, saj v PAM, kot piše avtor, ne hranijo prijav vojne škode za Ljutomerški okraj. Z gospodarskega vidika je največ pozornosti namenjene kmetijstvu in z njim povezanemu zadružništvu, kar je logično, saj je imel okraj takrat precej ruralen značaj. O tem priča tudi veliko število kmetijskih zadrug, ki so delovale v obravnavanem časovnem obdobju – o njih izvemo podrobnosti v zvezi z ustanovitvijo kot tudi spremembami v član-

stvu oziroma vodstvu. Poleg zadrug predstavi avtor še industrijske obrate – v glavnem obrtne delavnice oz. manjša podjetja (čevljarstva, mizarstva, krojaštva, brivnice) –, trgovine, premogovnike itd. Za širšo publiko so nedvomno zanimive primerjave tedanjih cen določenih proizvodov, blaga in storitev s povprečnimi plačami nekaterih delovnih mest (tako mezdnih delavcev kot uradnikov in funkcionarjev).

Predstavitev delovanja okrajnega komiteja KPS tvori najobsežnejše poglavje knjige. Iz zapisnikov sej komiteja, ki so predstavljeni v kronološkem vrstnem redu, dobi bralec nazoren vpogled v vpliv, ki ga je imela partija ne samo na organiziranje mladine, žensk in ostalega prebivalstva v smeri izgradnje novega politično-gospodarskega režima, temveč tudi na vse ostalo življenje okraja. Tako so partijci po eni strani pomagali socialno šibkim družinam, po drugi pa odstavljali politično nezanesljive kadre.

Knjiga *Okraj Ljutomer 1945–1950* služi kot koristen priročnik za preučevanje lokalne zgodovine. Napisana je v slogu, ki je razumljiv širokemu krogu ljudi, tako ljubiteljem zgodovine kot tudi zgodovinski stroki. Prav gotovo gre za delo, ki so ga lahko prebivalci Ljutomera in okolice veseli, saj nazorno oriše glavne značilnosti povojnega obdobja v njihovem okolišu. Takšno delo pa bi si pred izdajo vsekakor zaslužilo malo bolj temeljit jezikovni pregled.

Boštjan Zajšek